РЕЦЕНЗИИ, КОММЕНТАРИИ, ОТЗЫВЫ

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «РЕГІОНИ УКРАЇНИ: ПОШУК МОДЕЛІ КОНВЕРГЕНТНОГО РОЗВИТКУ»

Проблемі посилення міжрегіональної асиметрії в розвитку регіональних систем у науковій літературі приділяється значна увага. Посилення міжрегіональної асиметрії супроводжується значним розширенням депресивних територій в Україні. При цьому констатується, що досить значний вплив чинить ринкова трансформація, яка об'єктивно сприяє асиметричності розвитку. Так як до цього часу не знайдено однозначної відповіді на питання впливу посилення інтеграційних процесів на динаміку міжрегіональних диспропорцій, то актуальність цієї проблеми, її багатоаспектність та недостатня вивченість і зумовили проведення рецензуємого дослідження [Сторонянська І. З. Регіони України: пошук моделі конвергентного розвитку: Монографія / Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів: Арал, 2008. – 144 с.]. Авторський підхід при розгляді данної проблеми з використанням загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання дозволив дослідити процеси конвергенції (дивергенції) соціально-економічного розвитку регіонів.

Подані автором у першому розділі методологічні засади дослідження означених процесів розвитку регіонів надають можливість визначити характеристики конвергенції, а також вплив її на інтеграційні утворення так як при цьому для різних інтеграційних утворень конвергенція набуває різного значення. Визначено, що існують дві взаємопов'язані, але не ідентичні концепції конвергенції, які обумовлюють різні ефекти економічної політики – сигма-конвергенція і бета-конвергенція. І якщо перша передбачає скорочення міжрегіональної диференціації показників валового регіонального продукту на одну особу чи інших показників доходів, то друга передбачає прискорений розвиток бідніших регіонів, який призводить до поступового згладжування міжрегіональних асиметрій. Але подальше скорочення міжрегіональних розбіжностей неможливе без активного державного втручання, яке повинно бути спрямованим на урегулювання відносного відставання при допомозі реалізації економічного потенціалу менш благополучних регіонів. При цьому головне завдання державної регіональної політики полягає в застосуванні таких інструментів і методів, які зможуть підняти на необхідний рівень розвитку розвинуті регіони. Для вивчення розмаху асиметрії між регіонами пропонується проводити аналіз за запропонованим переліком показників в динаміці. При цьому розрахунки зводяться до декількох ключових показників, які є зручними для інтерпретації: середньо лінійне відхилення, середньо квадратичне відхилення, коефіцієнт асиметричності та коефіцієнт варіації. Обрані показники дозволяють досить повно описати розмах асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів, але, на жаль, не враховують просторових аспектів поширення даного явища. І саме тому використовують показник Морана, що є просторовим аналогом коефіцієнта кореляції. Для перевірки наявності сигма-конвергенції автор пропонує показники диференціації: зважений коефіцієнт варіації, коефіцієнт Джині та індекс Тейла. Для аналізу бета-конвергенції регіонального розвитку рекомендується тестування запропонованих моделей (с. 6–24).

Запропонована методологія апробована в розділі 2, в якому проведено оцінку рівня асиметрії, що визначається показниками, які характеризують кількісні та якісні зміни у процесах розвитку регіональних систем. При цьому продіагностовано наступні показники рівня соціально-економічного розвитку регіонів України: середньомісячна заробітна плата, валової додаткової вартості (далі – ВДВ) на одну особу, інвестиції в основний капітал і прямі інвестиції на одну особу, а також рівень безробіття в динаміці за 2000–2006 роки. Результати аналізу свідчать про негативну тенденцію диференціації за обсягом ВДВ на одну особу та рівня безробіття, також при цьому зменшується диференціація за показниками заробітної плати, обсягу інвестицій в основний капітал на одну особу, а також доходів місцевих бюджетів без трансфертів. Найбільший розмах асиметрії мають прямі іноземні інвестиції на одну особу (розмах варіації складає 50,5 рази). Диференціація регіонів України за величиною валового регіонального продукту на одну особу дає можливість розподілити всі регіони на 4 групи, з яких найчисельнішою є група із 16 регіонів, що мають найгірший показник. Також проведений аналіз величини ВДВ на одну особу за досліджуваний період підкреслює посилення розриву між найбільш та найменш розвинутими регіонами (сильно асиметричний розподіл регіонів – 21). Одержані результати дають можливість константувати, що посилення міжрегіональної асиметрії супроводжується розширенням депресивних, відсталих і бідних територій. Розрахований індекс Тейла свідчить про те, що асиметрія економічного розвитку регіонів України суттєво збільшилась протягом останніх десяти років (більш ніж у 5 разів). Проведений автором аналіз дозволяє зробити висновки, основним з яких є головний – в Україні на

фоні загального зростання рівня соціально-економічного розвитку домінував асиметричний дивергентний тип регіонального розвитку, що підсилив розриви між регіонами, тобто мала місце прогресивна дивергенція.

Досить цікаву ситуацію відображено у третьому розділі, в якому проведено аналіз конвергенції регіонів на основі методики, запропонованої автором в 1 розділі. Обраховані показники свідчать про домінування асиметричного, дивергентного типу розвитку, що характеризує Україну як країну з прогресивною дивергенцією. Аналіз бета-конвергенції дозволив виділити два періоди економічної дивергенції регіонів України: сильної – період 1996–2000 рр. і слабкої із наявністю тенденції зниження темпів приросту дивергенції внутрідержавного економічного простору України (2001–2006 рр.). Основними шляхами подолання асиметричності регіонального соціально-економічного розвитку є державна регіональна політика, яка спрямована на інвестиційну підтримку регіонів (а не фінансова допомога регіонам) і спроможна не лише скоротити масштаби міжрегіональної диференціації рівнів соціально-економічного розвитку, а й забезпечити підвищення темпів розвитку національної економіки.

У четвертому розділі доведено, що визначаючи різні чинники нерівномірності економічного зростання регіонів, основним відзначають інтелектуально-інноваційний. Проведений аналіз регіональних диспропорцій інноваційного розвитку в Україні допоміг відзначити, що так як індекс Тейла знизився за досліджуваний період у 4,45 раза, то це свідчить про те, що виробництво інноваційної продукції довгий час концентрувалось у столиці та інших великих містах, а також у промислових густонаселених регіонах, які поряд з цим не характеризуються досить високими темпами розвитку у порівнянні з іншими регіонами. Визначено, що суттєвим недоліком системи регулювання розвитку інноваційної сфери в Україні є те, що вона на відміну від більшості країн світу не лише не сприяє розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку, але й протидіє залученню небюджетних коштів і виключає можливість формування спеціальних, у тому числі відомчих фондів фінансування інновацій.

Досить заматематизована модель, яка запропонована у п'ятому розділі, відображає досить не явно економічні складові процесів розвитку (5.1), (5.21) та інші.

Проведений аналіз дозволив відзначити в шостому розділі, що роль держави в регулюванні економічного розвитку регіонів України зростає. Але при цьому постійно зростає диспропорційність практично за всіма показниками соціально-економічного розвитку. Визначено шляхи вдосконалення державної регіональної політики в напряму формування конвергентної моделі регіонального розвитку.

Аналіз одержаних результатів дав можливість автору сформулювати пропозиції та головний висновок.

Однією з цілей регіональної політики загальнодержавного рівня є зниження асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів України, саме тому на регіонадьному рівні влади цільовою функцією повинна бути актуалізація власного ресурсного потенціалу і зростання його конкурентоспроможності. А це значить, що функції управління повинні бути оптимізовані для досягнення поставлених завдань.

Монографія може бути рекомендована науковцям, керівникам, економістам і працівникам органів влади різних рівнів системи управління.

В.М. Василенко,
д-р екон. наук,
заступник директора з наукової роботи

О. І. Благодарний,
канд. екон. наук,
заступник завідуючого відділом

Інститут економіко-правових
досліджень НАН України,
м. Донецьк